

İklim Değişikliğine Uyum İçin İş Birliğine Dayalı Yönetişimde Kent Konseylerinin Rolü ve Önemi

The Role and Importance of City Councils in Collaborative Governance for Climate Change Adaptation

Erhan GÖKSU¹, Mehmet SOMUNCU²

¹Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Ankara

²Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ankara

Gönderilme tarihi: 22 Kasım 2023 Kabul tarihi: 19 Aralık 2023

Özet: Dünya iklimi doğal süreçlerin yanı sıra insan kaynaklı faaliyetlere bağlı olarak değişmekte ve bu değişimi ortaya koyan yeterli bilimsel kanıt bulunmaktadır. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)'nin 1.5°C Küresel Isınma Özel Raporu'nda insan ve onun faaliyetlerine bağlı olarak gezegenimizin sanayi öncesi döneme göre 1°C ısındığını belirtilmektedir. Dünya nüfusunun yarısı kentlerde yaşamakta ve demografik göstergeler kentleşmenin uzun yıllar artarak devam edeceğini göstermektedir. Kentsel alanlar iklim değişikliğinden en fazla etkilenen alanlar olması bakımından iklim değişikliğine karşı dirençli ve uyumlu hale getirilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle yerel yönetimlere de ciddi sorumluluklar düşmektedir. İklim değişikliğine uyum için işbirliğine dayalı yönetişimde Kent Konseylerinin rolü ve önemini belirlemek için Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi'nde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin yanı sıra ikincil veriler ve doküman analizi tekniğinden de yararlanılmıştır. İklim değişikliği ile mücadele ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı uyum sağlama konusu çok geniş yelpazedeki paydaşların sürece dâhil olması ile mümkündür. Yapılan bu araştırmada Kent Konseylerinin katılımcılığın ve yönetişimin üst düzeyde olduğu yapılar olması nedeniyle iklim değişikliği ile mücadelede ön safhada yer alması gereken önemli bir paydaş olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İklim değişikliği, Kent Konseyleri, Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi

Abstract: The world's climate changes depending on human activities as well as natural process and there is sufficient scientific evidence to demonstrate this change. In the 1.5°C Global Warming Special Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), it is stated that our planet has warmed by 1°C compared to the pre-industrial period because of human and human activities. Half of the world's population lives in cities and demographic indicators show that urbanization will continue to increase for many years. As urban areas are the areas most affected by climate change, they should be resilient and adaptable to climate change. For this reason, local governments also have serious responsibilities. In order to determine the role and importance of city councils in collaborative governance for adaptation to climate change, negotiations were held at the City Council of Etimesgut Municipality. Besides the interviews, secondary data and document analysis technique were also used. The issue of combating climate change and adapting to the negative effects of climate change is possible with the involvement of a wide range of stakeholders in the process. In this research, it has been concluded that city councils are an important stakeholder that should take a leading place in the fight against climate change due to the fact that they are structures where participation and governance are at a high level.

Keywords: Climate change, City Councils, Etimesgut Municipality City Council

1. Giriş

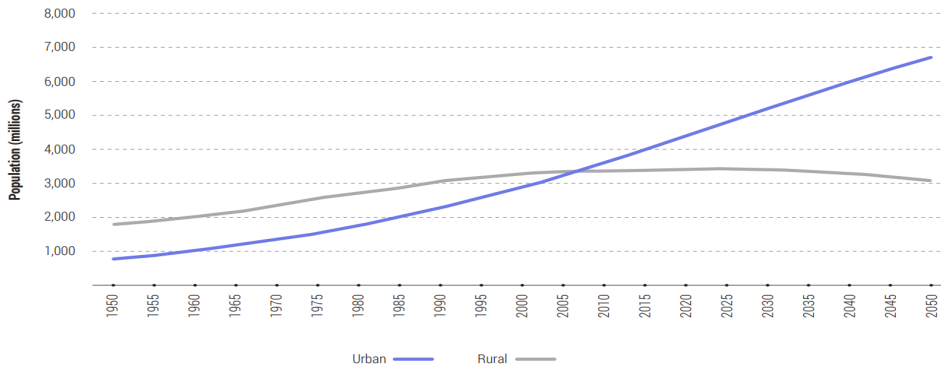
Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on Climate Change/IPCC)'nin 1.5 °C Küresel Isınma Özel Raporu'nda insan ve onun faaliyetlerine bağlı olarak gezegenimizin sanayi öncesi döneme göre 1°C ısındığı ve sera gazı salımlarının mevcut şekliyle devam etmesi durumunda 2030-2050 yılları arasında 1.5°C eşiğini aşacağı belirtilmektedir. Bu eşğin

¹ İletişim Yazarı: Erhan Göksu, e-posta: erhangeo@gmail.com

İklim Değişikliğine Uyum İçin İş Birliğine Dayalı Yönetişimde Kent Konseylerinin Rolü ve Önemi

aşılmaması için ise sera gazı salımlarının 2030 yılında, 2010 yılına göre %45 oranda azaltmak ve 2050 yılında ise net sıfır emisiyona ulaşmak gerektiği belirtilmiştir. Ancak mevcut taahhütlerin ve uygulamaların küresel ısınmayı 1.5°C'de sabit tutmaya yetmediği, öte yandan bilimsel çalışmalara göre; CO₂ ve diğer sera gazı salımları bugün durdurulsa bile iklim değişikliğinin etkisinin yüzyıllarca süreceği vurgulanmaktadır (IPCC, 2018). Küresel ısınma bugünkü hızla ederse, 2034 yılının Mayıs ayında 1.5°C'ye ulaşacağı tahmin edilmektedir (Copernicus Climate Data Store, 2023).

Dünya nüfusunun yarısı kentlerde yaşamaktadır (Şekil.1). Birleşmiş Milletler-Habitat 2022 Dünya Şehirler Raporu'na göre; 2021 yılında dünya nüfusunun %56'sı kentsel alanlarda yaşarken bu oranın 2050 yılında %68'e ulaşması beklenmektedir (UN-Habitat, 2022: 4). Bu demografik perspektif, dünyada kentleşmenin uzun yıllar daha devam edeceğini göstermektedir. Kentsel alanlarda iklim değişikliğine bağlı olarak kuraklık, kentsel ısı adası, yağış miktarında artış, taşkın, seller giderek artan hava olayları arasında yer almaktadır. Bahsi geçen bu hava olayları en fazla kentsel alanları etkileyecektir. Kentler, problemin ana kaynağı oldukları gibi çözümünde birer parçasıdır. Dolayısıyla kentlerin iklim değişikliğine karşı dirençli ve uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Şekil 1. Dünyanın Kentsel ve Kırsal Nüfusu (1950-2050)

Kaynak: Un-Habitat, 2022: 5

Büyük bir bölümü subtropikal Akdeniz iklim bölgesinde yer alan Türkiye, iklim değişikliği bakımından orta-yüksek riskli ülkeler arasında yer almakta ve iklim değişikliğinin etkileri şimdiden hissedilmektedir. Ülke genelinde yıllık ortalama yağış miktarlarında azalmalar görülmesine karşın günlük maksimum yağış miktarlarında artış görülmektedir. Özellikle yaz aylarında yağışlar azalmakta ve sıcaklar artış eğilimi göstermektedir. Ülkemizde iklim değişikliğine bağlı olarak, daha sıcak kışlar, daha kuru ve daha sıcak yazlar, biyolojik çeşitlilikteki değişiklikler ve dağlardaki buzulların geri çekilmesi söz konusudur. İklimden kaynaklanan aşırı hava olayları ve afetler nedeniyle yaşanan ekonomik ve sosyal kayıplar, Türkiye'de yıllar itibariyle değişkenlik göstermekle birlikte artış eğilimindedir. Bu nedenlerle, iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamaya yönelik atılacak adımlar oldukça önemlidir. Bu yapılırken de Türkiye'nin farklı bölgelerindeki farklı iklim ve özel koşullara göre uyarlanmalıdır (Somuncu, 2021a: 244; Somuncu, 2021b:26).

Ülkemizde, mevcut iklim değişikliği etkilerinin gelecekte de artarak devam edeceği öngörülmektedir. Bu bakımdan iklim değişikliği etkilerine uyum için atılacak adımlar çok önemlidir. Bu bağlamda yerel yönetimler iklim değişikliğine uyum konusunda oldukça kritik bir role sahiptir. Bu nedenle şehirler ve belediyeler uyumun ön saflarında yer almak durumundadır (Somuncu, 2021c: 132). Çünkü iklim değişikliği her ne kadar küresel bir sorun olsa da etkileri yerel ölçekte hissedildiğinden yerel yönetimlere de ciddi sorumluluklar düşmektedir. Yerel yönetim dediğimiz zaman burada ana aktör belediyelerdir. Türkiye'de belediyeler de iklim değişikliği ile mücadele etmek ve iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamak gerektiği konusunda hemfikir olmaktadır. Kentlerde iklim değişikliğine uyum sağlanması için başta belediye başkanı olmak üzere diğer yerel idarecilerin de vizyon sahibi olması ve iklim değişikliği ile mücadeleye liderlik etmesi gerekmektedir.

Oldukça geniş bir katılım mekanizmasına sahip olan Kent Konseyleri de iklim değişikliği ile mücadelede kilit paydaşlardan biridir. Çünkü Kent Konseyleri; *"Merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşerilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetim mekanizmalarıdır"* (Kent Konseyi Yönetmeliği, 2006). Toplumun hemen her kesiminin temsil edilebildiği, katılımcılık mekanizmasının çok iyi işlediği ve yerel yönetimde iyi uygulamaların sergilenebileceği yapılar olan Kent Konseyleri iklim değişikliğine uyum için çok önemli bir işleve sahiptir. Bu çalışmanın amacı da iklim değişikliğine uyum konusunda işbirliğine dayalı yönetimde Kent Konseylerinin rolü ve önemini vurgulamak, kent konseyi yetkilileri ve üyeleri ile görüşülerek onların bu konuya yaklaşımlarını belirlemektir. İklim değişikliği ile mücadeleye yerel düzeyde Kent Konseylerinin ne gibi katkılar sağlayabileceğini ortaya koymaktır. Kentlerin iklim değişikliğine dirençli ve uyumlu hale gelmesi ve yerel yönetimlerin iklim değişikliği ile mücadelede kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi noktasında Kent Konseylerinin nasıl bir rol oynayacağını sorgulamaktır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve ikincil verilerden yararlanılmıştır. Bu bağlamda 13 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi'nde çeşitli görevlerde bulunan 10 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Sorular bağlamında Kent Konseyi bileşenlerinin iklim değişikliği konusuna bakış açılarının ne olduğu irdelenmiştir. Görüşmeler daha sonra Microsoft Word programına aktarılmış ve elde edilen bulgular betimsel analiz yoluyla çalışmaya aktarılmıştır. Bunların yanı sıra çalışmada ikincil verilerden de yararlanılmış ve doküman analizi yapılmıştır.

2. İklim Değişikliği ve Yerel Yönetimler

İklim değişikliği, "iklimin ortalama durumunda ya da onun değişkenliğinde onlarca ya da daha uzun yıllar boyunca süren istatistiksel olarak anlamlı değişimler" olarak tanımlanabilir (Türkeş, 2008: 27). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde (BMİDÇS) ise iklim değişikliği; *"karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik"* şeklinde tanımlanmıştır (BMİDÇS,1992:3).

Dünya iklimi insan kaynaklı faaliyetlere bağlı olarak değişmekte ve bu değişimi ortaya koyan yeterli bilimsel kanıt bulunmaktadır (Somuncu, 2016: 161). Atmosfere salınan sera gazları insan kaynaklı iklim değişikliğinin en önemli nedeni sayılmaktadır (Talu, 2015:26). Başlıca doğal sera gazları ise, karbondioksit (CO₂), su buharı (H₂O), diazotmonoksit (N₂O), metan (CH₄) ve ozon (O₃) ile insan ürünü (yapay) kloroflorokarbonlar (CFC'ler), hidroflorekarbonlar (HFC'ler), perflorokarbonlar (PFC'ler) ve bunların çok çeşitli türevlerini içermektedir (Türkeş, 2021:4). İnsan kaynaklı iklim değişikliğine ve küresel ısınmaya neden olan sera gazları; genellikle enerji ve çevrim için fosil yakıtların yakılması, sanayi faaliyetleri, ulaştırma, arazi kullanımı değişikliği, atık yönetimi ve tarımsal (enerji ilişkili; anız yakma, çeltik üretimi, hayvancılık ve gübreleme vb. enerji dışı) faaliyetlerden kaynaklanmaktadır (Türkeş, 2021: 11). Özellikle de sanayi devriminden bu yana atmosferdeki sera gazlarının oranı artmaya başlamıştır. Örneğin sanayi devriminden önce 288 ppm (bir milyon hacimde iki yüz seksen sekiz parçacık) olan atmosferdeki CO₂ yoğunluğu 2023 yılına gelindiğinde 419 ppm'e ulaşmıştır (Nasa, 2023). 2021'deki ortalama küresel sıcaklık, sanayi öncesi (1850-1900) seviyelerin yaklaşık 1,11°C üzerinde kaydedilmiştir. Sıcaklık artışları buzul erimelerini tetiklemekte ve buna bağlı olarak da deniz seviyesi yükselmektedir. Küresel ortalama deniz seviyesi 1880'den bu yana 21-24 cm kadar yükselmiştir (Climate.gov, 2022).

IPCC'nin Altıncı Değerlendirme Raporu'nda (AR6); mevcut uygulamaların ve taahhütlerin, dünyamızı yaklaşık olarak 2,3-2,7°C ısınma senaryosuna götürdüğü belirtilmektedir. Raporla iklim değişikliğinin, insan refahı ve gezegen sağlığı için bir tehdit olduğu, uyum ve azaltım konusunda ortak öngörülü küresel eylemde daha fazla gecikmenin, herkes için yaşanabilir ve sürdürülebilir bir geleceği güvence altına almada kaçırılan bir fırsatla sonuçlanacağı belirtilmektedir. Raporla ayrıca; iklim

İklim Değişikliğine Uyum İçin İş Birliğine Dayalı Yönetişimde Kent Konseylerinin Rolü ve Önemi

değişikliğine uyumun, iklim değişikliğinden kaynaklanan riskleri azaltmak için çok önemli olduğu, uyumun emisyon azaltılmasına bir alternatif olmadığı, ısınmanın devam etmesi durumunda dünyanın giderek uyum sağlanamayan değişikliklerle karşı karşıya kalacağı ifade edilmektedir (IPCC, 2022).

Dünya nüfusunun yarısı kentlerde yaşamaktadır. Kentsel alanlarda iklim değişikliğine bağlı olarak kuraklık, kentsel ısı adası, yağış miktarında artış, taşkın, sellerin sıklığı ve şiddeti giderek artan hava olayları arasında yer almaktadır. Kentler, problemin ana kaynağı oldukları gibi çözümünde birer parçasıdır. Dolayısıyla kentlerin iklim değişikliğine karşı dirençli ve uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Çünkü kentsel alanlar özellikle iklim değişikliğinin etkilerine karşı savunmasız yapıdadır ve kent sakinleri giderek su, gıda, enerji ve diğer kaynakların arzındaki sıkıntılara karşı daha savunmasız hale gelmektedir (Bulkeley, et al., 2009: 32).

İklim değişikliğine uyum sağlamak; iklim değişikliğinin beklenen etkilerine karşı önlemler alarak olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak veya olumsuz etkilerini azaltmak şeklinde ifade edilebilir (Tolunay, 2019: 37). Bu bağlamda kentlerde uyum sağlanması için yerel yönetimlere çok önemli görevler ve sorumluluklar düşmektedir. Yerel yönetim dediğimiz zaman ana aktör olarak belediyeler ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan belediye başkanı başta olmak üzere diğer idarecilerin de vizyon sahibi olması ve iklim değişikliği ile mücadelede liderlik etmesi gerekmektedir. *"İklim değişikliğinin çok boyutluluğu kadar yerel yönetimlerin görev ve sorumluluk alanlarının genişliği de iklim değişikliği politikalarına yerel yönetimlerin dâhil olmasını zorunlu kılmaktadır"* (Talu ve Kocaman, 2019: 96). Dolayısıyla iklim değişikliği ile mücadele konusu sadece merkezi yönetimin görevi olarak görülmemeli, yerel yönetimler de sahip oldukları yetkileri ve sorumlu oldukları görevleri kapsamında iklim değişikliği ile mücadelede ön safhada yer almalıdırlar.

İklim değişikliği ile mücadele konusu hiçbir ülkenin kurumun veya kuruluşun tek başına yapabileceği bir husus değildir. Bu konuda küresel, ulusal ve yerel ölçeklerde kolektif çabalar gerekmektedir. Bu konuda Tablo 1.'de de görüldüğü gibi Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) gibi oldukça önemli küresel anlaşmalar bulunmaktadır. Türkiye de BMİDÇS'ne taraf olmuş, ilerleyen süreçlerde özellikle merkezi yönetimin çalışmaları ivme kazanmıştır. Bu konuda bazı temel üst politika belgeleri bulunmaktadır. Bunlar; Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023, İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023, Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı şeklinde sıralanabilir. Bunların yanı sıra; kalkınma planlarında da iklim değişikliği konusu önem kazanmış ve bölgesel eylem planları yapılmaya başlanmıştır. Türkiye Paris İklim Anlaşması'na taraf olmuş ve Cumhurbaşkanı tarafından ülkemizin 2053 yılı için net sıfır emisyon hedefi ilan edilmiştir. Ülkemizde 2022 yılında İklim Şurası düzenlenmiş ve ulusal ölçekte bir iklim kanunu çıkması için çalışmalar devam etmektedir.

Tablo 1. İklim Değişikliği İle Mücadelede Türkiye'nin Taraf Olduğu Bazı Küresel Anlaşmalar

Anlaşma Adı	Tarihi	Yürürlük Tarihi	Türkiye'nin Taraf Olma Tarihi	Amacı
Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	1992	1994	2004	Atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmayı başarmaktır.
BMİDÇS Kyoto Protokolü	1997	2005	2009	Gelişmiş ülkelerin sera gazı salımlarını 1990 seviyelerine kıyasla; birinci taahhüt döneminde ortalama % 5, İkinci taahhüt döneminde (Doha Değişikliği) en az yüzde % 18 azaltmak.
BMİDÇS Paris İklim Anlaşması	2015	2016	2021	Küresel ısınmayı sanayi öncesi seviyelere kıyasla 2°C'nin mümkün oldukça altında indirmek, olanaklıysa da 1,5 °C ile sınırlamaktır.

Kaynak: UNFCCC, 2023; Dışişleri Bakanlığı, 2023'ten uyarlanarak hazırlanmıştır.

E. Göksu ve M. Somuncu

Türkiye nüfusu, 31 Aralık 2021 tarihi itibarıyla 84 milyon 680 bin 273 kişiye ulaşmıştır. Türkiye'de nüfusun %93,2'si il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır (TÜİK, 2022). "İklim değişikliği ile mücadele açısından bakıldığında özellikle büyükşehirlerin sera gazı emisyonlarını azaltmak ve iklim etkilerine uyum sağlamak yoluyla iklim değişikliğine dayanıklılıklarının artmasının önemi açıkça ortadadır" (Talu, 2019:54). Bu noktada başta büyükşehir belediyeleri olmak üzere bütün belediyelerin kendi kentlerinde uyum politikaları ve eylemleri oluşturmak adına çalışma başlatmaları oldukça önemlidir.

Tablo 2. Türkiye'deki Belediyelerin Statü ve Sayıları

Statü	Sayı
Büyükşehir Belediyesi	30
İl Belediyesi	51
Büyükşehir İlçe Belediyesi	519
İlçe Belediyesi	403
Belde Belediyesi	390
Toplam	1393

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2023.

Belediyeler, çeşitli niteliklerde yerel iklim eylem planlarını hazırlamaya başlamışlardır. Dolayısıyla artık Türkiye'de yerel yönetimlerin durumun farkına vararak uyum sağlanması gerektiği konusunda hemfikir olmakta ve giderek daha fazla harekete geçme eğilimi göstermektedirler. Ancak, Türkiye'de çeşitli yönetim statülerindeki belediye sayısının 1391 (Tablo 2) olduğu düşünüldüğünde tüm çabalara rağmen iklim değişikliği ile mücadele konusu yerel yönetimler düzeyinde hala başlangıç aşamasındadır (Tablo 3).

Tablo 3. Belediyelerin İklim Değişikliği Eylem Planı Çalışmaları

Belediye	İklim Eylem Planının Niteliği
Ankara Büyükşehir Belediyesi	Ankara İli Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı
Antalya Büyükşehir Belediyesi	Antalya Büyükşehir Belediyesi Sürdürülebilir Enerji Eylem Planı
Bursa Büyükşehir Belediyesi	Bursa Büyükşehir Belediyesi İklim Değişikliği Eylem Planı
Denizli Büyükşehir Belediyesi	Denizli İklim Değişikliği Eylem Planı
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi	Gaziantep İklim Değişikliği Eylem Planı
Hatay Büyükşehir Belediyesi	Hatay İli Sera Gazı Emisyon Envanteri ve İklim Değişikliği Eylem Planı
İstanbul Büyükşehir Belediyesi	İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı
İzmir Büyükşehir Belediyesi	İzmir Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi	Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve Kahramanmaraş İli Karbon Ayakizi Envanteri
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi	Kocaeli Sera Gazı Envanteri ve İklim Değişikliği Eylem Planı
Muğla Büyükşehir Belediyesi	Muğla İli İklim Değişikliği ve Sürdürülebilir Enerji Eylem Planı
Trabzon Büyükşehir Belediyesi	Trabzon Sürdürülebilir Enerji Eylem ve İklim Değişikliği Eylem Planı
Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya Samsun, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi	Çalışmalar Sürüyor

Kaynak: Somuncu, 2021a: 133.

İklim Değişikliğine Uyum İçin İş Birliğine Dayalı Yönetişimde Kent Konseylerinin Rolü ve Önemi

Bunların yanı sıra yerel yönetimlerin bir kısmının iklim değişikliği ile mücadele kapsamında uluslararası ağlara da üye oldukları görülmektedir. Buna örnek olarak 2008 yılında Avrupa Komisyonu tarafından kurulan İklim ve Enerji için Belediye Başkanları Küresel Sözleşmesi (Global Covenant of Mayors for Climate & Energy) verilebilir. Sözleşme şu anda dünya çapında çok paydaşlı bir hareketin güçlü yanlarından ve özel ofisler tarafından sunulan teknik ve metodolojik destekten yararlanarak; 6 kıtadan ve 142 ülkeden 1 milyardan fazla insanı temsil eden 12.611'den fazla şehir ve yerel yönetimi bir araya getirmektedir. Sözleşmenin, yerel yönetimlerin kendi ulusal iklim ve enerji hedeflerinin ötesine geçmeye kararlı en büyük hareket olduğu savunulmaktadır. Girişimin temel başarısının Avrupa ve ötesinde son sekiz yılda kazanılan deneyimden yararlanarak; aşağıdan yukarıya yönetim ve çok düzeyli işbirliği modeline dayandığı belirtilmektedir. Sözleşme; iklim değişikliğinin azaltılması, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum, güvenli, temiz ve uygun fiyatlı enerjiye erişim şeklinde üç temel konuyu ele almaktadır. Sözleşmeyi imzalayan taraflar, 2030 yılına kadar AB'nin sera gazlarını %55 oranda azaltma hedefinin uygulanmasını, iklim değişikliğine uyum ve azaltım için ortak bir yaklaşımın benimsenmesini desteklemek için eylem sözü vermektedir. Ülkemizde İklim ve Enerji için Belediye Başkanları Küresel Sözleşmesi'ni imzalayan 60 belediye (Tablo 4) bulunmaktadır (Covenant of Mayors, 2021; European Commission, 2023).

Tablo 4. İklim ve Enerji için Belediye Başkanları Küresel Sözleşmesi'ni İmzalayan Belediyeler

Belediye	Katılım Tarihi	Belediye	Katılım Tarihi	Belediye	Katılım Tarihi	Belediye	Katılım Tarihi
Amasya	2023	Konya	2022	Edirne	2021	Bağcılar	2016
Bandırma	2023	Küçükçekmece	2022	Muğla	2021	Bursa	2016
Kırklareli	2023	Kuşadası	2022	Üsküdar	2021	Çankaya	2015
Suluova	2023	Melikgazi	2022	Bodrum	2020	İzmir	2015
Uzunköprü	2023	Muratpaşa	2022	Denizli	2020	Mezitli	2015
Yalova	2023	Samsun	2022	Konak	2020	Maltepe	2014
Ardahan	2022	Serdivan	2022	Yenişehir	2020	Nilüfer	2014
Bayraklı	2022	Sındırgı	2022	Bolu	2019	Antalya	2013
Buca	2022	Sultanbeyli	2022	Çorlu	2019	Tepebaşı	2013
Dörtdivan	2022	Ankara	2021	Yenimahalle	2019	Kadıköy	2012
Efeler	2022	Avcılar	2021	Sakarya	2018	Bornova	2011
Erzurum	2022	Balıkesir	2021	Bayındır	2017	Eskişehir	2011
Fındıklı	2022	Büyükçekmece	2021	Gaziantep	2017	Karşıyaka	2011
İnegöl	2022	Çiğli	2021	Pendik	2017	Seferihisar	2011
İzmit	2022	Diyarbakır	2021	Şişli	2017	Karşıyaka (Balıkesir)	2009

Kaynak: European Commission, 2023'ten uyarlanarak hazırlanmıştır.

Belediyeler; başta yeşil alanların artırılması olmak üzere, imar planlarının hazırlanması, kanalizasyon, ulaşım, su tesisi, katı atık depolama gibi hizmetlerin iklim değişikliğinden etkilenmemesi adına önlemler almak ve çalışma yapmak durumundadırlar. Yeşil alanlar yağış sularının toprağa sızdırılması, gölge etkisi gibi nedenlere bağlı olarak çevrelere göre daha serin mikro iklim ve hava akımları oluşturmaktadır. Bu da kentin serinlemesi, kentsel ısı adası etkisini minimize etmesi ve hava kalitesinin iyileşmesi gibi etkileri olması nedeniyle yerel yönetimlerin atacağı adımlar içerisinde ayrı bir yere sahiptir (Tolunay, 2019: 38-39).

3. Kent Konseyleri

Birleşmiş Milletler'in 1992 yılındaki Rio Yeryüzü Zirvesi'nde "sürdürülebilir kalkınma" kavramının, 21. yüzyılda tüm dünyanın üzerinde durması gereken bir konu olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan ve zirvenin temel çıktısı olarak kabul edilen *Gündem 21 Eylem Planı* Birleşmiş Milletler üyesi olan ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Gündem 21, kalkınma ve çevre işbirliğinde

küresel uzlaşmanın ve politik taahhütlerin en üst düzeydeki ifadesi olarak nitelendirilmekte ve katılımcı yaklaşımların bu eylem planının tamamına yansımış olduğu görülmektedir (Emrealp, 2005: 16).

Gündem 21 Türkiye’de, BM’nin 1996 yılında İstanbul’da düzenlediği *Habitat II İnsan Yerleşimleri Konferansı*’ndan sonra tanınmaya başlamıştır. Habitat’in gündeminde sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurunun; *demokratik, insan haklarına saygılı, şeffaf, katılımcı ve halka hesap veren yönetimler* olduğu vurgulanmakta ve böylece “yönetişim” ilkesinin temel çerçevesi de çizilmiş olmaktadır. Buradaki önkoşul; yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer yerel aktörlerin etkin katılımının sağlanmasıdır. Gündem 21’in 28. Bölümü “*Gündem 21’in Desteklenmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü*” şeklinde ifade edilmektedir. Bu bölümde yerel yönetimlerin halka en yakın yönetim kademesi olduğu, yerel yönetimlerin kendi belde halkları ile katılımcı bir süreci başlatmaları ve kendi kentleri için “*Yerel Gündem 21*” oluşturmaları beklenmektedir. Yerel Gündem 21 Programı ise Türkiye’de 1997 yılında başlamış olup; kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum üçgeninde yerelde karar alma süreçlerini geliştirmek ve zenginleştirmek suretiyle, yeni bir “yerel yönetişim” modelinin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Emrealp, 2005:19-33).

Yerel Gündem 21 uygulamalarının temel felsefesi olan “katılımcılık” ilkesi temelinde; Yerel Gündem 21 Kent Konseyleri, Gençlik Meclisleri, Kadın Meclisleri, Özel İlgi Grupları, Mahalle Çalışma Grupları gibi bir dizi yerel katılımcılığa zemin hazırlayan yönetişim uygulamaları geliştirilmiştir (Batat, 2010: 62). Bunlardan en etkili olanı ise elbette Kent Konseyleridir. Çünkü Kent Konseyleri tüm bu yönetişim uygulamalarını tek çatı altında toplayan gönüllü oluşumlardır.

Yerel yönetişimin vazgeçilmez bir unsuru olan katılımcılığın oldukça geniş kitlelerce işletebileceği yapılar olarak görülen Kent Konseyleri ülkemizde 2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediye kanununun 76. Maddesine dayanarak kurulmaktadır. Söz konusu maddede “*Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır.*” ibareleri yer almaktadır (Kent Konseyi Yönetmeliği, 2006). “*Yapıları ve çalışma yöntemleri bir kentten diğerine farklılık göstermekle birlikte, Kent Konseylerinin genel (ve belki de en önemli) işlevi, kentteki tüm “paydaşları” bir araya getirerek, tüm kenti kucaklayan bir “ortak akıl” oluşturulmasını sağlamasıdır*” (Emrealp, 2005: 65).

Tablo 5. Kent Konseyi Çalışma İlkeleri

a) Yerel Gündem 21 süreci kapsamında, kentine sahip çıkma, aktif katılım ve çözümde ortaklık ilkelerinin bütünlüğünde, kentlerin yaşanabilir bir geleceğe taşınmasına katkıda bulunmak.
b) Türkiye Cumhuriyeti Devletinin imzaladığı ve onayladığı Birleşmiş Milletler Zirveleri ile diğer uluslararası sözleşmelerde kent ve kent yaşamına yönelik temel ilkeleri hayata geçirmek.
c) Kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini ön planda tutmak.
ç) Kent konseyi, uluslararası gelişmeleri ve ülke koşullarını gözeterek, tarafsız bir yaklaşımla görüş ve önerilerini oluşturmak.
d) Katılımcılığı ve ortak akla dayanan uzlaşmayı esas almak.
e) Değişimi ve yenilikleri önceden fark ederek sonuç odaklı çalışma kültürünü benimsemektir.

Kaynak: Kent Konseyi Yönetmeliği, 2006.

Yukarıdaki tabloda Kent Konseyi yönetmeliğinin 7. Maddesine ilişkin, Kent Konseylerinin çalışmalarına temel olan ilkeler sıralanmıştır. Burada Yerel Gündem 21’in 21. yüzyılın demokratik “yerel yönetişim” anlayışının Kent Konseyi çalışma ilkelerine yansıdığı anlaşılmaktadır (Emrealp, 2005:32). Burada da görülmektedir ki; Kent Konseyleri yerel yönetişimin, katılımcılığın ve uzlaşma

İklim Değişikliğine Uyum İçin İş Birliğine Dayalı Yönetişimde Kent Konseylerinin Rolü ve Önemi

kültürünün teşvik edildiği oluşumlar olup merkezi yönetimi, yerel yönetimi ve sivil toplumu ortaklık anlayışıyla buluşturan kapsamlı oluşumlardır.

Kent Konseylerinin işleyişleri, ilkeleri ve görevleri gibi hususlar Kent Konseyleri Yönetmeliği'nde detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Burada; *"Meclislerde ve çalışma guruplarında oluşturulan görüşler, kent konseyi genel kurulunda görüşülerek kabul edildikten sonra değerlendirilmek üzere ilgili belediye meclisine sunulur."* ve *"Belediyeler kent konseylerine, bütçelerinde ödenek ayırmak suretiyle aynı ve nakdi yardım yapar ve destek sağlar."* ibareleri oldukça önemlidir (Kent Konseyi Yönetmeliği, 2006). Kent Konseyleri bünyesindeki çalışma grupları, komisyonlar, meclisler (çocuk, genç, engelli ve kadın meclisleri) yapmayı planladığı faaliyetleri, almış oldukları kararları görüşülmek üzere Kent Konseyi Genel Kurulu'na sunar. Genel Kurul'da görüşülerek kabul edilen kararlar veya faaliyetler ise "tavsiye niteliğinde karar" olarak ilgili belediye meclisine sunulur. Yani Kent Konseyleri Belediye Meclislerinde görüşülmek üzere tavsiye niteliğinde kararlar alabilmektedirler. Dolayısıyla iklim değişikliği ile mücadelede Kent Konseyleri tarafından oluşturulacak görüşler, alınacak kararlar, atılacak adımlar Genel Kurul'da görüşülüp Belediye Meclisi'ne gönderilebilir. Yine yukarıda geçen maddeye göre bütün bunlar belediye tarafından aynı ve nakdi yardım yapılmak suretiyle desteklenebilmektedir. Bu yönleriyle Kent Konseyleri mevzuat bakımından da oldukça güçlü yapılanmalardır.

Belediyelerle oldukça yakın bir ilişki içerisinde olan Kent Konseyleri de iklim değişikliği ile mücadelede ön safhada yer alması gereken bir diğer önemli paydaştır. Yerel düzeyde katılımcılığın etkili bir şekilde işletilebileceği yapılar olan Kent Konseyleri, iklim değişikliği ile mücadele ve iklim değişikliği yönetiminde önemli bir role sahiptir. Kent Konseyleri; engelli, kadın, gençlik ve çocuk meclisleri; sivil toplum kuruluşları, çeşitli ilgi alanlarına göre oluşturulan çalışma grupları vb. birçok bileşeni bünyesinde barındıran, toplumun hemen her kesiminin temsil edilebileceği gönüllü kuruluşlardır. Kent konseyleri merkezi yönetimi, yerel yönetimi ve sivil toplumu ortaklık anlayışı ile buluştururlar. Bu yapısı ile Kent Konseyleri, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı uyum sağlama ve iklim değişikliği ile mücadelede etkili bir paydaş rolünü üstlenebilecektir. Nitekim iklim değişikliği ile mücadelede küresel ölçekten yerel ölçüğe ve tek tek bireylere kadar herkese görev ve sorumluluklar düşmektedir. Çağımızın en büyük sorunlarından olan iklim krizi herkesi ilgilendiren bir konudur. İklim değişikliği ile mücadele etmek ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı uyum sağlama bilincini her türlü platformda konuşmak ve bu konuda harekete geçmek gerekmektedir. Bu hususta Kent Konseyleri yerelde atılacak olan adımlarda kilit paydaş rolü üstlenecek, eylem kararlarını vatandaşlara aktarmada aracı bir kuruluş görevi görecektir.

4. Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve ikincil verilerden yararlanılmıştır. Bu kapsamda 13 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi'nde çeşitli görevlerde bulunan 10 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sorular bağlamında katılımcıların iklim değişikliği konusuna bakış açılarının ne olduğu ve bu konuda yapılabilecek çalışmaların neler olabileceği irdelenmiştir. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların izin vermesi durumunda ses kaydı yapılmış, diğer durumlarda notlar alınarak görüşmeler kaydedilmiştir. Her bir görüşme ortalama 25 dakika sürmüştür. Görüşmeler daha sonra Microsoft Word programına aktarılmış ve elde edilen bulgular betimsel analiz yoluyla çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmada doküman analizi de yapılarak çeşitli politika belgeleri ve anlaşmalar incelenmiştir.

Çalışma kapsamında; iki Kent Konseyi yöneticisi (KKY), yedi dernek başkanı (DB) ve bir muhtar (M) ile görüşülmüştür. Görüşmeye katılan dernek başkanlarından ikisi aynı zamanda Etimesgut Belediyesinde Meclis Üyesi olarak da görev yapmaktadır. Katılımcılardan üçü aynı zamanda Kent Konseyi Yürütme Kurulu üyesidir.

Tablo 6. Görüşme Yapılan Katılımcılara Ait Bilgiler

Kod	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	İş/Meslek	Görüşme Yeri
KKY1	Erkek	50	Yüksek Lisans	Kamu Yöneticisi	Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi
KKY2	Erkek	44	Yüksek Lisans	Kamu Yöneticisi	Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi
DB1	Erkek	46	Lisans	Memur	Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi
DB2	Erkek	56	Lisans	Gazeteci	Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi
DB3	Erkek	49	Lise	Serbest Meslek	Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi
DB4	Erkek	54	Yüksek Okul	Meclis Üyesi	Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi
DB5	Erkek	59	Yüksek Okul	Meclis Üyesi	Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi
DB6	Erkek	65	Yüksek Lisans	Emekli	Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi
DB7	Erkek	29	Ön Lisans	Memur	Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi
M	Kadın	54	Lise	Muhtar	Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi

5. Bulgular

İklim değişikliğine uyum konusunda işbirliğine dayalı yönetimde kent konseylerinin rolü ve önemini vurgulamak amacıyla yapılan bu çalışmada, Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi'nde çeşitli görevlerde bulunan katılımcılarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla katılımcıların iklim değişikliği konusuna yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır. Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi örneğinden hareketle iklim değişikliği ile mücadele ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı uyum sağlamada yerel yönetimlerle birlikte Kent Konseylerinin de aslında kilit bir paydaş olduğu, bu konuda atılacak olan adımlara ne tür katkılar sağlayabileceği gösterilmeye çalışılmıştır. Bulgular bölümünde yapılan görüşmelerden, bazı soru ve cevaplardan doğrudan alıntılar yapılarak yukarıda bahsedilen hususlara dair atıflarda bulunulacaktır.

Katılımcılar iklim değişikliğinin farkında olmakla birlikte bunun insan kaynaklı olduğuna dair de görüşler belirtmişlerdir. Katılımcılara iklim değişikliğinin onlar için ne anlama geldiği sorulduğunda; KKY2; *"İnsanoğlunun dünyayı tüketmeye yönelik hareketlerinin dünya tarafından bize geri bildirimini"* ve DB2; *"İnsanoğlunun denizleri, gölleri, içtiğimiz suları aklımıza gelecek her türlü şeyi kendi emelleri için katletmesi"* şeklinde cevap vermişlerdir. Bir başka katılımcımız olan DB6 ise bu soruya; *"Tehlike. İklimler değişiyorsa tehlike çanları çalıyor demektir"* şeklinde cevap vererek değişen iklimin aslında bizleri uyardığına dikkat çekmektedir.

Katılımcılara iklim değişikliğinin çevresel, ekonomik ve sosyal bakımdan olumsuzluklarına dair görüşleri genel olarak çevresel olumsuzluklarda yoğunlaşmakla birlikte ekonomik ve sosyal olumsuzluklara da işaret eden açıklamalarda bulunmuşlardır. Katılımcıların bu konudaki görüşlerine şu örnekler verilebilir: *"Son 5-10 yıldır görüyoruz...Çok yoğun yağışlar, sel felaketi ile karşımıza çıkıyor. Etimesgut bunu 3-5 sene önce yaşadı. Ankara her gün yaşıyor"* (DB2). *"Hava kirliliğini Ankara'da çevre illere göre daha fazla yaşıyoruz. Önlenemeyen seller, hava kirliliği, taşkınlar"* (KKY1). *"Meyve sebzenin eskisi kadar bol olmadığını fark ediyoruz. Bu da fiyatlara yansıyor"* (DB1).

Konuyu buradan yerel yönetimlere getirerek katılımcılara iklim değişikliği ile yerel yönetimler düzeyinde yapılacak mücadeleye dair görüşleri sorulduğunda yerel yönetimlerin bu mücadelede oldukça kritik bir rolü olduğu konusunda hemfikir oldukları görülmüştür. Bu konuda KKY2; *"Yerel yönetimler küresel iklim değişikliğine karşı verilen küresel mücadele içerisinde yerel ölçekte en önemli parametre haline gelmelidir. Örneğin her kent, her ilçe, her belediye, kendi bölgeleri ve kentlerinin daha doğa dostu şehirler haline getirmelidir ivedilikle...Küresel anlamda ortaya çok fazla şey koyamayabilir. Fakat mahallinde işi çözebilir. Nesillere geri dönüşüm ve küresel ısınmaya karşı mücadelede bilinç oluşturabilir ki en önemli şey budur"* şeklinde cevap verirken DB4 ise; *"Yerel yönetimler üstlenmeli bu mücadeleyi. Yerel yönetimlerin içerisinde bulunan akademik kariyere sahip kişiler ve STK'larla sık sık istişarede bulunmaları ve çalışmalarını gerektirir. Bilinçlendirmeyle olur bu da"* şeklinde cevap vermiştir. Bunların yanı sıra yerel yönetimler düzeyince yapılacak olan mücadelenin çıkarılacak olan

İklim Değişikliğine Uyum İçin İş Birliğine Dayalı Yönetişimde Kent Konseylerinin Rolü ve Önemi

bir kanunla daha bağlayıcı hükümlerle ve yerelde koordineli olarak çalışıldığı takdirde daha etkili olabileceğine işaret eden görüşler de bulunmaktadır. Buna örnek olarak DB2; *'Ankara'da başta büyükşehir olmak üzere ilçe belediyelerinin de bu konuda çok ciddi bir çalışma içerisinde olduğunu düşünmüyorum.....bu konuyla ilgili kanun çıkması lazım. Devletin bütün kuruluşlarıyla yerele inerek kaymakamlığa bağlı bir ton müdürlük var yerel yönetimlerin bunlarla işbirliği yaparak çalışması lazım'* şeklinde cevap vermiştir.

Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi'nin iklim değişikliği ile mücadeledeki rolü ve önemine ilişkin katılımcı görüşlerinde konsey bünyesinde hâlihazırda; çalışma grupları, meclisler, sivil toplum kuruluşları vb. yapılar olduğu vurgulanarak Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi'nin bu mücadelede tüm bu yapılara sahip olmasının ve bunların faal durumda olmasının bir avantaj olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda Konsey bünyesinde; 4 Meclis (Çocuk, Gençlik, Engelli, Kadın Meclisleri), 38 Mahalle Çalışma Grubu, 16 İhtisas Çalışma Grubu, 40 Sivil Toplum Kuruluşu ve Hemşeri Derneği bulunduğu bilgisi verilerek kısaca; Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi geniş bir katılımcı yelpazesine toplumun birçok kesimine ulaşmada aracı olabileceği belirtilmiştir. Buna örnek bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir:

- *"Etimesgut kent konseyi birçok ilçeden daha iyi düzeyde. Burada meclisler var sivil toplum kuruluşları, dernekler ve komisyonlar var. Hep birlikte mücadele edilebilir. İnsanlar bilinçlendirilebilir. En azından mahalle temsilcilerine öğretilir. Öncelikle muhtarlar yetiştirilmeli" (M).*
- *"Çalışma grupları var konseylerin. Bu grupların üye sayılarını artırıp yaşadığı mahallesinde semtinde olabilecek çevresel sorunlara daha bilinçli yaklaşımlarını sağlayabilir. Konseylerdeki çalışma gruplarının daha aktif şekilde hareket etmeleri gerekir" (DB5).*
- *"Yerel yönetimlerin yapması gereken projelerin bir kısmını paydaş olarak kent konseyimizdeki derneklerimiz yapabilir. Paydaşlık yapabilir. En güzeli bu zaten. Komisyonlar var mesela. Özellikle bu işe hevesli istekli olanlarla yapılabilir. Bu konuyu sevecek bazı insanlar bulmak lazım" (DB6).*
- *"Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi Türkiye'ye örnek bir kent konseyi ve iklim değişikliği ile ilgili Türkiye'ye örnek olabilecek çalışmalar yapması zorunlu...Hemen harekete geçilmesi gerekiyor. Yarını değil yani 30 yıl sonrasını düşünerek harekete geçilmesi gerekiyor. Etimesgut bu konuda Türkiye'ye örnek olabilir" (DB2).*

Katılımcılara Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi'nin iklim değişikliği ile mücadelede yeterli sorumluluk alıp almadığını sorduğumuzda genellikle konseyin örnek çalışmalar yaptığı, iklim değişikliği ile mücadeleyi destekleyecek çevre koruma, atık bilinci oluşturmaya yönelik çalışmalar yapıldığı ve bunlarla alakalı çalışma gruplarının olduğu belirtilmiştir. Buna örnek olarak; *"Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi Çevre Koruma ve Güzelleştirme Çalışma Grubu"* verilebilir. Bu konuya ilişkin KKY2; *"Kesinlikle düşünüyorum, çünkü Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi çalışma ve faaliyetlerini yaparken yerel aktörlerle çalışır. Bunların başında en küçük yerel yöneticimiz olan muhtarlar gelir. Dolayısıyla muhtarlardan ve diğer bileşenlerden almış olduğu geri dönüşlerle kent konseyi belediye iradesine çeşitli önerilerde bulunur. Ve bu önerilerin belediye meclisinde görüşülerek yürürlüğe girmesini sağlar."* şeklinde cevap vermiştir.

Konuyu biraz daha derine indirip katılımcılara kendi kuruluşlarında iklim değişikliği ile mücadelede çalışma yapıp yapmadıklarını sorduğumuzda atık bilinci, geri dönüşüm ve çevre koruma konularında çalışmalar yapan katılımcılar olmakla birlikte henüz bu ve benzeri konularda çalışma yapmayan katılımcıların olduğu da tespit edilmiştir. Çalışma yapılmaması hususunda ise kuruluşlarının farklı temalar ve içeriklere sahip olduğunu gerekçe göstermişlerdir. Burada aslında iklim değişikliği ile mücadelede doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olsun veya olmasın her kurumun, sivil toplum kuruluşunun veya her bireyin mücadeleye ortak olabileceği fikrinin içselleşmediği anlaşılmıştır. Buna örnek olarak DB2 şu ifadesiyle durumu özetlemektedir; *"Bizim konsept farklı biraz, o nedenle bir çalışmamız olmadı."*

Katılımcılara İklim değişikliği ile mücadele konusundaki yerel yönetim politikalarına dair görüşleri sorulduğunda ulusal ölçekte çıkarılacak olan bir kanunla yerel yönetimleri de bağlayıcı hükümleri olan eylemlerin zorunlu hale getirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Mevcut yerel yönetim politikalarının yeterli düzeyde olmadığı ifade edilerek bunun ancak söz konusu kanunun çıkarılması ile ivme kazanacağı görüşü hâkimdir. Bu konuda DB4; *"Yerel yönetim uygulama kanalı. Bununla ilgili bir karar çıkması gerekiyor. Kanun daha zorlayıcı olur"* şeklinde görüş belirtirken DB2 ise; *"Yetersiz görüyorum herkes kendi içerisinde kendi reklamını yapmaya çalışıyor ama devletin bu konuda herkesi doğrudan ilgilendirecek bir kanun çıkarması lazım"* şeklinde bir cevap vermiştir.

Tolunay (2019: 39), kentlilerin bilinçlendirilmesinin belediyelere ve ilgili kamu kurumlarına düşen önemli bir sorumluluk olduğunu, iklim değişikliği konusundaki bilgi düzeyi artsa da salımların azaltılması ve iklim değişikliğine uyum konusunda halen eksiklikler bulunduğunu vurgulamaktadır. Bu araştırma kapsamında Etimesgut İlçesi'nde yaşayan halkın iklim değişikliği konusundaki bilinç düzeyi hakkındaki katılımcı görüşleri de yukarıdaki ifadeyi destekler bir şekilde genel olarak yeterli bilincin bulunmadığı yönündedir. Örneğin M; *"Bilinç yeterli değil. Ben muhtarken bile bilincim yok başkası bilinçlidir diyemem ki"* diyerek bu bilincin oluşturulması için; *"Site yöneticilerinden izin alınıp bir blokta 1500-2000 oturan var mesela onlara anlatılabilir. Önce site yöneticilerine, bina görevlilerine ve site sakinlerine anlatılabilir parça parça"* önerisinde bulunmuştur. Diğer bir katılımcımız (DB2) ise; *"İnsanlar yeterli bilince sahip değil. Okullarda bile müfredata yeni giriyor. Kimsenin umurunda değil"* ifadelerini kullanarak, *"Eğitimle bilinç artırılabilir. Ana sınıflarında başlamak lazım. İnternet, sosyal medya daha etkin kullanılabilir. Kamu spotları falan yapılabilir"* önerisinde bulunmuştur. Yine bir başka katılımcı (DB6) da benzer şekilde; *Tam bilinçli değil. Site görevlileriyle, yönetimleriyle konuşup toplantılar düzenlenmesi gerekiyor. Uzmanlarla birlikte buralarda seminerler verilebilir. Yerinde eğitimler yapılmalı."* önerisinde bulunmuştur. Katılımcıların özellikle sitelerde bu bilinçlendirme faaliyetlerini yapma önerilerinin nedeni Etimesgut ilçesinde çok fazla site olması ve özellikle bazı sitelerde binlerce insanın yaşıyor olmasıdır. Katılımcıların bir bölümü de bu bilinçlendirme faaliyetlerinin Kent Konseyi aracılığıyla yapılabileceğini şu ifadelerle dile getirmişlerdir: *"Kent konseyleri yerel basın ve belediye bu konu üzerine sık sık hatırlatıcı seminer, oda, site toplantılarıyla bilinçlendirmeyi daha çok yapabilir. Burada bence en etkili olan site site toplantılar haline getirilirse daha etkili olur özellikle katılım açısından (DB4); "Vatandaşımız medyadan gördüğü kadar farkında. Mevsimleri mevsim ölçüğünde yaşamadıkları için biraz daha idrak etme imkânı buluyorlar. Mesela geçtiğimiz kış ayı çok uzun zamandır görülmeyen bir kış ayına döndü. Mart ayında dahi kar yağdı. Dolayısıyla çetin bir kış ayını yaşayınca iklimin tabiatın doğal dengesinin bozulduğunu fark ettiler. Bu yeterli mi elbette değil. Bu farkındalığın çevre bilincine dönüşmesi için kent konseylerine azami ihtiyaç vardır. Bütün kent konseyleri bu konuda çalışmalar yaptıkları müddetçe iklim değişikliği ile mücadele etmeye başlamışız demektir"* (KKY2).

Katılımcılar, iklim değişikliği ile mücadele konusunda ilgili kurum, kuruluş ve yerel yönetimler arasındaki işbirliği ve koordinasyon durumunun yeterli düzeyde olmadığını belirterek bu konuda şu ifadeleri kullanmışlardır:

- *"Bilinen bir koordinasyon var ise bunun tezahürünü biz çok görmedik. Ben görmedim şahsen. Bakanlıktan büyükşehirden bize doğru bir çalışma görmedim. Buradaki hamleleri görmedik. Dolayısıyla bu çalışmalar yeterli midir değildir"* (KKY2).
- *"Koordinasyon hiç yok ki görmedik ki. Olmadığı için yeterli mi değil mi bilmiyoruz"* (DB2).
- *"Gelişme var eskiye nazaran. Çevre bakanlığında falan var illaki ama bize çok yansımıyor bunlar"* (DB6).
- *"Benim bakış açımdan herhangi bir iş birliği veya koordinasyon olduğunu düşünmüyorum. Ama yapılabilir. Bireysel çalışmalar var ama çalışmalar toplu olarak koordineli şekilde yapılırsa bu koordinasyonun daha yeterli hale geleceğini düşünüyorum"* (DB7).

İklim Değişikliğine Uyum İçin İş Birliğine Dayalı Yönetişimde Kent Konseylerinin Rolü ve Önemi

Katılımcıların iklim değişikliği ile mücadele konusunda belediye başkanları ve politikacılar önerilerini grupladığımızda; sera gazı salımlarının azaltılması, atık-geri dönüşüm konusunda bilinçlendirme, enerji ve su kullanımında tasarruf sağlanması, arazi kullanımı ve yeşil alan miktarının artırılması gibi konular öne çıkmaktadır. Bunlara örnek olarak şu ifadeler verilebilir:

- *Su kayıplarının önlenmesi lazım. Tarımsal alanların konut alanına dönüşmemesi lazım. Yerel yönetimlerin yapabileceği işler bunalar. Doğal kaynakların kullanılması ile ilgili bilinç aşılması lazım. Bunları yapabilir başka ne yapacak (DB2).*
- *Koordineli çalışıp iklim değişikliğine etki eden karbon salımı olsun atıkların toplanması ayrıştırılması ile ilgili olsun toplanıp ortak hareket edilebilir (DB5).*
- *Biraz daha gelecek nesillere özellikle iyi bir doğa iyi bir yaşam kalitesi sunmak için kentin ileri gelenlerine binalaşma ve yapılaşma yerine doğaya yeşile saygılı yapılaşmanın olmasını öneririm. Her yeri imara açmaktansa insanların hem ruhen hem psikolojik olarak insanları rahatlatacak yerlere daha çok yatırım yapılabilir. Aksi taktirde yapılan yatırımlar bir selle gidiyor (DB7).*

Bir başka katılımcı (KKY2) bu konuda ki önerilerini dile getirdikten sonra; *"...Biz istediğimiz kadar uğraşalım küresel aktörler buna ayak dirediği sürece dünyada ticaret yapan büyük devletler AB, İngiltere, Fransa, Hollanda, Çin, Japonya, Hindistan gibi ülkeler buna yak dirediği müddetçe işimiz biraz zor. Ama en azından kendi ülkemizi daha yaşanabilir bir şekle büründürebiliriz."* şeklinde düşüncelerini belirtmiştir.

6. Sonuç

İklim değişikliğine uyum için işbirliğine dayalı yönetişimde Kent konseylerinin rolü ve önemini araştıran bu çalışmada; Kent Konseylerinin yerel yönetimler içerisindeki en önemli aktör olan belediyelerle işbirliği içerisinde iklim değişikliği ile mücadelede ön safhada yer alması gereken önemli bir paydaş olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü iklim değişikliği ile mücadele ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı uyum sağlama konusu çok geniş yelpazedeki paydaşların sürece dâhil olması ile mümkündür. Kent Konseyleri de mevcut yapıları itibariyle katılımcılığın ve yönetişimin üst düzeyde olduğu yapılar olması nedeniyle önemli bir role sahiptir. Burada önemli olan husus Kent Konseylerinin hali hazırda tüm bileşenleri ile birlikte katılımcı süreçleri işletiliyor olmasıdır. Bir başka ifadeyle, bünyesinde meclisler, sivil toplum kuruluşları, hemşeri dernekleri, çalışma grupları ve benzeri birçok katılımcı organı aktif bir şekilde taşıyor olması gerekmektedir.

Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi özelinde yapılan bu çalışmada; 4 Meclis (engelli, çocuk, gençlik ve kadın meclisleri), 40 Hemşeri Derneği ve Sivil Toplum Kuruluşu, 38 Mahalle Çalışma Grubu ve 16 İhtisas Çalışma Grubu ile Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi'nin, iklim değişikliğine uyum için işbirliğine dayalı yönetişimde önemli bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Bu potansiyeli daha ileri taşımak için yereldeki bütün yöneticiler başta olmak üzere söz konusu Kent Konseyi bileşenlerinin yapacakları çalışmalarda iklim değişikliği konusunu dikkate almaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi bünyesinde faaliyet gösteren bütün bileşenlerin iklim değişikliği ile ilgili konuları tartışması, proje önerileri oluşturması, iklim değişikliğine uyum eylemleri ile ilgili kararlar alarak genel kurula ve belediye meclislerine tavsiye niteliğinde karar olarak taşınması ve sonuçlarının takip edilmesi gerekmektedir. Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi, söz konusu bu kararların hem Etimesgut Belediye Meclisi'ne hem de Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'ne taşıyabilecek aktif bir katılım ve yönetişim mekanizmasına sahiptir.

Katılımcılar insan kaynaklı iklim değişikliğinin ve bunun çevresel, ekonomik ve sosyal bakımdan getirdiği olumsuzlukların farkındadırlar. İklim değişikliği ile yerel yönetimler düzeyinde yapılacak olan mücadelenin ise çıkarılacak olan bir kanunla daha bağlayıcı hükümlerle ve ilgili kurumlar arasında koordineli olarak çalışıldığı takdirde daha etkili olabileceğini düşünmektedirler. Katılımcıların küresel bir olgu olan iklim değişikliği ile mücadelede sorumluluk alma konusunda istekli ve hevesli oldukları görülmüştür. Hali hazırda çevre bilinci konusunda yaptıkları faaliyetlerle, iklim değişikliği ile yerel düzeyde gerçekleştirilecek olan mücadelede kendi ilgi gruplarında ve mahallerinde başat rol üstlenebileceklerdir. Bu bakımdan Etimesgut Belediyesi Kent Konseyi bünyesindeki bu bileşenler,

temsilcisi oldukları kuruluşların üye sayıları ve ulaşabildikleri ilçe sakinleri de düşünüldüğünde; Etimesgut İlçesi'nde ve Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde, iklim değişikliğine uyum için işbirliğine dayalı yönetimde oldukça geniş ve kapsamlı katılımcı yelpazesi ile etkili bir paydaş rolünü üstlenebilecektir.

Katılımcı görüşleri çerçevesinde ilçede yaşayan vatandaşların genel olarak iklim değişikliği konusunda yeterli düzeyde bilince sahip olmadıkları tespitine yönelik olarak; eğitim, seminer, bilinçlendirme çalışmaları vb. faaliyetler yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Toplumun birçok kesiminin temsil edilmesi noktasında gönüllü bir kuruluş olan Kent Konseyleri, bu bilinçlendirme ve kapasite geliştirme faaliyetlerine yerel düzeyde aracılık edecek önemli bir kuruluştur. Kent Konseylerinin buldukları yerdeki yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde çalışmalar yapması ve vatandaşlarla yerel yönetimler arasında aracı kuruluş görevi görmesi iklim değişikliği ile mücadelede yerel yönetime katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Batat, A. 2010. *Türkiye Yerel Gündem 21 Uygulamalarının Kent Konseyleri'ne Dönüşüm Sürecinin Analizi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Kamu Yönetimi Programı. İzmir.
- BMİDÇS. 1992. *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi*.
https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf. Erişim Tarihi: 06.09.2023
- Bulkeley, H., Schroeder, H., Janda, K., Zhao, J., Armstrong, A., Chu, S., Shibani, Ghosh, S. 2009. Cities and Climate Change: The role of institutions, governance and urban planning. *Report prepared for the World Bank Urban Symposium on Climate Change*.
https://www.researchgate.net/publication/254888120_Cities_and_Climate_Change_The_role_of_institutions_governance_and_urban_planning. Erişim tarihi: 01.11.2023.
- Climate.gov. 2022. <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-global-sea-level>. Erişim Tarihi: 15.12.2023.
- Copernicus Climate Data Store. 2023. <https://cds.climate.copernicus.eu/cdsapp#!/software/app-c3s-global-temperature-trend-monitor?tab=app>. Erişim Tarihi: 13.12.2023.
- Covenant of Mayors. 2021. *The 2021 Covenant of Mayors Impact Report*. <https://www.globalcovenantofmayors.org/wp-content/uploads/2021/11/21-1109-GCoM-2021-Annual-Report-optimized.pdf>. Erişim Tarihi: 07.07.2023
- Emrealp, S. 2005. *Yerel Gündem 21 El Kitabı*. IULA- EMME (UCLG-MEWA) Yayını, ISBN 975-7741-51, İkinci Baskı. European Commission, 2023. <https://eu-mayors.ec.europa.eu/en/signatories>. Erişim Tarihi: 15.12.2023.
- IPCC. 2018. Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (eds.)]. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, 616 pp., doi:10.1017/9781009157940.
- IPCC. 2022. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, M. Tignor, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegria, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, B. Rama (eds.)]. Cambridge University Press. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, 3056 pp., doi:10.1017/978100932584.
- Kent Konseyi Yönetmeliği. 2006. *Resmî Gazete* (Sayı: 26313).
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10687&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>. Erişim Tarihi: 15.12.2023.
- Nasa. 2023. https://climate.nasa.gov/vital-signs/carbon-dioxide/?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=monthly+newsletter. Erişim Tarihi: 15.12.2023.
- Somuncu, M. (Ed.). 2016. *İklim Değişikliğinin Dünya ve Türkiye Turizmüne Etkileri*, Küresel İklim Değişikliği ve Etkileri içinde (s. 157-182), Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Yayın No: 191, Ankara.
- Somuncu, M. 2021a. İklim Değişikliğinin Dünyada ve Türkiye'de Sektörlere Muhtemel Etkileri ve Riskler, İçinde: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, *İklim Değişikliğine Uyum Konusunda Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi, Modül 1*, Ankara, 209-247, https://iklimiduy.org/modul/iklimiduy_modul_1.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- Somuncu, M. 2021b. İklim Değişikliğine Uyum ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, *1.Uluslararası Sağlık ve İklim Değişikliği Kongresi Bildiri Özetleri*, 16-20 Nisan 2021, 22-23.

İklim Değişikliğine Uyum İçin İş Birliğine Dayalı Yönetişimde Kent Konseylerinin Rolü ve Önemi

- Somuncu, M. 2021c. İklim Değişikliğine Uyum Bağlamında Ulusal ve Uluslararası Aktörler, İçinde: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, *İklim Değişikliğine Uyum Konusunda Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi, Modül 4*, Ankara, 110-149, https://iklimiduy.org/modul/iklimiduy_modul_4.pdf. Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023. <https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?6f41190c-6742-405a-9e5a-784385301607>. Erişim Tarihi: 15.12.2023.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, 2023. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>. Erişim Tarihi: 15.12.2023.
- Talu, N. 2015. *Türkiye'de İklim Değişikliği Siyaseti*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Talu, N. 2019. Yerel İklim Eylem Planlaması ve Türkiye Pratikleri. *İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 10*. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Ankara. <https://www.iklimin.org/moduller/kent-yiep.pdf>. Erişim Tarihi: 21.07.2023.
- Talu, N., Kocaman, H. (2019). Türkiye'de İklim Değişikliği ile Mücadelede Politikalar, Yasal ve Kurumsal Yapı, *İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 4*, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, https://www.iklimin.org/wp-content/uploads/egitimler/seri_04.pdf. Erişim Tarihi: 21.07.2023.
- Tolunay, D. 2019. İklim Değişikliğinin Kentlere Etkisi ve Kentlerde İklim Değişikliğine Uyum Çalışmaları. İçinde: *Uluslararası Kent ve Sağlık Kongresi Bildiriler Kitabı*, Bursa 28-41.
- TÜİK. 2022. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2021. Yayımlı Tarihi: 04 Şubat 2022, Sayı: 45500, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500#:~:text=T%C3%BCrkiye%20n%C3%BCfusu%2084%20milyon%20680,252%20bin%20172%20ki%C5%9Fi%20oldu>. Erişim Tarihi: 05.03.2023
- Türkeş M. 2008. Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler, *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1, 26-37.
- Türkeş, M. (2021). İklim Değişikliği Bilimine Giriş, İçinde: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, *İklim Değişikliğine Uyum Konusunda Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi Projesi, Modül 1*, Ankara, 3-32. https://iklimiduy.org/modul/iklimiduy_modul_1.pdf. Erişim Tarihi: 10.10.2023.
- UNFCC, 2023. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement>. Erişim Tarihi: 15.12.2023.
- Un-Habitat. (2022). *Dünya Şehirler Raporu*. https://unhabitat.org/sites/default/files/2022/06/wcr_2022.pdf. Erişim Tarihi: 12.06.2023.